Тема: Українські землі у складі Польщі

Українські землі після поразки визвольних змагань увійшли до складу СРСР (Наддніпрянська Україна), Польщі (Східна Галичина, Західна Волинь), Румунії (Північна Буковина, Південна Бессарабія, Хотинщина, Мармарощина) та Чехословаччини (Закарпаття). У складі СРСР вони мали державний статус УСРР. Проте суверенітет УСРР, як ми з'ясували на попередніх уроках, був ефемерним. На цьому уроці ми розпочинаємо вивчати, як складалася доля західноукраїнських земель.

Вивчення нового матеріалу

План

1. Правовий статус українських земель у складі Польщі. Національна політика та міжнаціональні відносини.
2. Економічне та соціальне становище населення.
3. Діяльність українських політичних організацій. ОУН.

1. Правовий статус українських земель у складі Польщі. Національна політика та міжнаціональні відносини.

Внаслідок збройних інтервенцій, анексій, несправедливих рішень Паризької мирної конференції (1919-1920) і Ризького договору (1921) Західну Україну було поділено між кількома державами. Польщі припало найбільше — 125,7 тис. кв. км українських етнічних територій: Галичина, Західна Волинь, частина Полісся, Холмщина, Підляшшя, Посяння, Лемківщина (їхня площа дорівнювала 1/3 від території тодішньої Польщі). На 1931 р. тут проживало 8,9 млн осіб, з них: 5,6 млн українців, 2,2 млн поляків та 1,1 млн інших етносів.

Ще після поразки ЗУНР у польсько-українській війні територію Східної Галичини було окуповано польськими військами. Однак, згідно з нормами міжнародного права, ця територія не вважалася частиною Польщі й перебувала під протекторатом Антанти. Тому уряд ЗУНР в еміграції робив усе можливе, щоб дипломатичним шляхом відновити її незалежність. Проте 14 березня 1923 р. Рада послів країн Антанти в Парижі, щоб зміцнити «санітарний кордон» проти російських більшовиків, погодилася на приєднання українських територій до Польщі, підтвердивши право Східної Галичини на автономію. Однак польський уряд ліквідував навіть прояви автономії австрійських часів та утворив чотири адміністративно-територіальні одиниці — Львівське, Тернопільське, Станіславівське та Волинське воєводства під назвою Східна Малопольща, або Східні креси.

Східні креси (польськ. Kresy Wschodnie, від kres — кордон, край, кінець) — польська назва західноукраїнських, а також західнобілоруських і литовських територій, що відійшли Польщі за Ризьким мирним договором 1921 р.

Польська політика щодо «східних кресів»	
поглинення	
Державна	*Етнічна*
• підпорядкування непольського населення установам, обов'язкам і правилам, які існували в Польщі, а також витіснення на периферію суспільного життя або й цілковиту ліквідацію організацій, створених українцями раніше.	• переведення шкіл на дві мови навчання; • обов'язкове вивчення польської мови; • заміна учителів-українців поляками.

Польща була багатонаціональною державою, і тому національні проблеми для неї мали велике значення. Найбільше проживало українців, тому українське питання стояло найгостріше. Польський уряд, маючи стратегічну мету – повне ополячення загарбаних українських земель, залежно від внутрішніх та зовнішніх обставин коригував свій курс.

У **1919-1923 рр.** польське керівництво намагалося в очах світової громадськості довести свої права на українській землі, а також те, що Польща нібито забезпечує всі права національних меншин. Польська конституція 1921 р. гарантувала права українців на рідну мову на побутовому рівні й у навчанні в початкових школах. Крім цього, закон від 26 березня 1922 р. надавав самоврядування Східній Галичині (трьом воєводствам – Львівському, Станіславському, Тернопільському). Але щойно 14 березня 1923 р. Рада послів Англії, Франції, Італії та Японії визнала Східну Галичину частиною Польщі, усі ці права залишилися на папері.

Польський уряд у Західній Україні поставив за мету назавжди закріпити українські землі за Польською державою, а її мешканців полонізувати протягом 25 років. Українців не допускали до державних посад, служби в поліції.

Влада взяла курс на ліквідацію чи обмеження діяльності тих закладів, які працювали на зміцнення української самосвідомості, закриваючи школи, гімназії, кафедри у Львівському університеті, філії «Просвіти».

У **1923-1926 рр.** польські правлячі кола наполегливо проводили політику, спрямовану на асиміляцію поневолених народів. Для здійснення цієї мети уряд Польщі поділив країну на дві господарські території: Польща «А», до якої входили корінні польські землі, і Польща «Б», що складалася переважно із західноукраїнських і білоруських земель. 31 липня 1924 р. був прийнятий закон, за яким польська мова проголошувалася державною. Почалося закриття українських шкіл. Польський уряд намагався витравити самі поняття «Україна», «українець». На українські землі переселялися польські колоністи («осадники»), яким виділялися кращі землі.

Осадництво (від польськ. osadnyk — поселенець) — політика заселення польськими колоністами західноукраїнських і західнобілоруських земель, яку проводив польський уряд у міжвоєнний період з метою активної полонізації територій, що відійшли до Польщі за Ризьким мирним договором 1921 р.

Прагнучи назавжди закріпити українські землі за Польською державою, її уряд намагався збільшити на приєднаних територіях кількість поляків настільки, щоб вони з національної меншини стали панівною більшістю. На інструмент цієї політики польський уряд намагався перетворити й аграрну реформу.

Роль активних колонізаторів західноукраїнських земель, соціальної опори уряду, а за потреби й виконавців каральних акцій мали відіграти ветерани воєн 1918-1921 рр. Відзначені нагородами, люди з інвалідністю та добровольці-фронтовики безкоштовно отримували земельну ділянку площею до 45 га, щоб створити на ній садибу (осаду). Інші ветерани й охочі могли купити землю в кредит на пільгових умовах. Держава створювала осадникам сприятливі умови для придбання будівельних матеріалів і сільськогосподарської техніки.

Історичний факт

Щоб привабити на українські землі більшу кількість осадників, їх звільняли від сплати кредиту на перші п'ять років. Далі вони могли повертати кредит протягом 30 років, сплачуючи щороку за кожен гектар землі суму, що дорівнювала вартості 30-100 кг жита.

Незважаючи на хронічний земельний голод у Західній Україні — головну причину бідувань українського селянства, земельні масиви, що вивільнилися внаслідок деякого скорочення великих поміщицьких маєтків, потрапили до рук осадників. їм також надавали землю за рахунок ущемлення селянських господарств і ліквідації сервітутів (прав громад користуватися лісами, пасовищами та водопоями). Загалом у Східній Галичині та Західній Волині цивільні й воєнізовані осадники отримали більше 600 тис. га землі, заснувавши на них 47 тис. господарств. Зазвичай вони засновували власні хутори. Уздовж стратегічних залізниць та автошляхів осади об'єднувалися у воєнізовані поселення. За отриману землю осадники виконували тут військову повинність із власними амуніцією та конем.

Природно, що, не отримавши землі, українське селянство поставилося до польських осадників вороже. Значна частина з них так і не зуміла налагодити господарство й повернулася на попередні місця проживання. У Західній Україні утвердитися зуміли майже 40 тис. сімей осадників.

Запровадження осадництва призвело до поглиблення соціальних суперечностей та загострення національного протистояння.

Третій період **(1926-1937 рр**.) пов'язаний з установленням режиму *«санації»* на чолі з Ю. Пілсудським. Суть нового курсу полягала у державній асиміляції

національних меншин (зробити їх патріотами Польської держави, складовою польської політичної нації).

Новий привід до напруження національних відносин у Західній Україні з'явився в роки світової економічної кризи, яка особливо важко позначилася на українських аграрних регіонах, підвела становище селян до соціального вибуху. Улітку 1929 р. селами Галичини прокотилася хвиля підпалів маєтків поміщиків, господарств осадників, пошкоджень ліній зв'язку. У відповідь польські націоналісти створили комітети захисту Східних кресів. З весни 1930 р. виступи селян знову посилилися. Відбулося понад 3 тис. виступів, 160 з яких переросли на сутички з поліцією. Щоб стабілізувати ситуацію, польський уряд ужив силові антиконституційні заходи. На початку вересня 1930 р. до в'язниць було кинуто 5 тис. опозиціонерів, серед них і 130 відомих українських діячів. Саме тоді польська поліція закатувала одного з керівників ОУН Ю. Головинського.

Будь який прояв українського національного життя трактувався як нелояльність до держави, прояв сепаратизму. До того ж на виступи радикальних українських елементів польська сторона здійснювала масові акції *пацифікації* (умиротворення) **20 вересня – 30 листопада 1930 р.,** які супроводжувалися погромами, побиттям, руйнуванням українських установ й мала на меті залякати селян і позбавити українські політичні сили їхньої підтримки.

Пацифікація (від латин. pacificatio — умиротворення, заспокоєння) — система заходів польського уряду, спрямована на насильницьке заспокоєння виявів соціального обурення українців; засуджена світовою громадськістю.

Поліцейські частини та кавалерійські ескадрони польських шовіністичних угруповань оточували українські села, проводили обшуки, шукаючи підтвердження участі селян у терористичних актах, а насправді самі тероризували населення: зривали дахи й підлоги, нищили меблі, інвентар, техніку, псували сільськогосподарську продукцію (змішуючи, наприклад, сіль із цукром, масло з піском, брудом, розливаючи гас), улаштовували публічні тілесні екзекуції. Унаслідок кривавих розправ над селянами, учителями, священиками загинуло 7 осіб. Загалом каральна акція охопила 325 сіл, з них — 53 були піддані повторному «умиротворенню», майже 2 тис. осіб було заарештовано та понад тисячу віддано до суду. Одночасно в селах ліквідовували відділення молодіжної організації «Пласт», фізкультурних товариств «Луг», «Сокіл», філії «Просвіт», численні кооперативи, руйнували бібліотеки, громадські центри. У Рогатині, Станіславові, Тернополі були закриті українські гімназії. У Львові польські шовіністи громили українські крамниці, кооперативи та культурні установи. Події отримали міжнародний розголос. Пацифікацію засудила Ліга Націй.

У червні 1935 р. польський уряд провів пацифікацію Волині. Вона охопила 78 сіл і призвела до нових втрат і жертв серед українців. Загалом, за підрахунками українських парламентарів, репресії в тій чи іншій формі охопили більше як 30 повітів (5 млн осіб).

Неправовим виявом пацифікації було застосування принципу колективної відповідальності всієї української громади за дії окремих її представників. Бути

українцем означало бути зарахованим до політично неблагонадійних. Передплата українських газет, навчання дітей в українських школах, членство в українських організаціях, заповнення офіційних документів українською мовою, навіть вишивані сорочки — усе витлумачувалося польською владою як вияв нелояльності.

У 1935 р. найбільша українська партія УНДО взяла курс на «нормалізацію» польсько-українських відносин. Її лідер В. Мудрий став віце-маршалом польського сейму. Були амністовані в'язні концтабору в Березі-Картузькій (утворений у 1934 р. для політичних в'язнів).

Але починаючи з 1937 р. польські правлячі кола знову змінюють курс. Прокотилася нова хвиля репресій. У 1938-1939 рр. у прикордонній смузі із СРСР були проведені акції з виселення українців.

Політика пацифікації як прояв національної політики польського уряду ще більше відчужила польську й українську громади.

2. Економічне та соціальне становище населення.

Українські землі в складі Польської держави відігравали роль колоніального додатку, що офіційно було закріплено поділом держави на економічні складові: «Польщу А» і «Польщу Б». До першої входили корінні польські землі, до другої — західноукраїнські. У «Польщі А» було зосереджено 80 % обробної промисловості та 97 % виробництва електрики. У «Польщі Б» переважали видобувні галузі, які давали високі прибутки польським та іноземним власникам без значних капіталовкладень.

На стані економіки Західної України позначилося воєнне лихоліття та світова економічна криза. Як наслідок, за весь міжвоєнний час промислове виробництво функціонувало в обсягах початку XX ст.

Провідною складовою економіки Східної Галичини та Західної Волині було сільське господарство. За воєнні роки село втратило 20 % домівок і майже 40 % коней та корів, 77 % свиней. Головною перешкодою розвитку сільського господарства — основи економіки Галичини та Західної Волині — було велике поміщицьке землеволодіння. У руках поміщиків перебувало понад 50 % усіх орних земель краю. Через це більшість селян жила в умовах «земельного голоду», що надзвичайно звужувало внутрішній ринок Західної України. Щоб його розширити, польська влада провела аграрну реформу. Держава на добровільній основі скуповувала поміщицькі землі, ділила їх на дрібні ділянки й продавала через банк усім охочим, забезпечуючи землею насамперед осадників. Тому аграрна реформа не вирішила проблем українського селянства. 79 % сільських господарів, щоб вижити, мусили кілька місяців на рік шукати додаткову роботу.

Оскільки слабка місцева промисловість не могла забезпечити роботою надлишкову робочу силу, селяни шукали порятунку від злиднів в еміграції. За

міжвоєнний період до Канади, Аргентини, США та Франції виїхало майже 200 тис. осіб. Близько 1 млн осіб щороку виїздило до Європи на сезонні роботи.

Українці становили меншість населення міст. Більшість утворювали поляки та євреї. Вони ж становили основну частину робітників промисловості та транспорту. Серед них 4 % українців.

Погіршення становища українського селянства негативно позначилося й на інтелігенції, яка становила лише 1 % від усього українства. Різко скоротилося число українських студентів в університетах Варшави, Берліна, Відня, Праги. Багато з них через економічні труднощі змушені були припинити навчання.

Низький економічний рівень згубно позначався на стані здоров'я. Людей нищили хвороби, особливо туберкульоз. Середній вік становив 36 років.

У складних економічних умовах колоніального визиску частина селян і містян зуміла організувати економічну самооборону, створивши широку мережу споживчих, закупівельних, збутових, кредитних, виробничих кооперативів. Вони об'єднувалися в повітові та крайові товариства, такі як «Народна торгівля», «Сільський господар», «Маслосоюз». Товариства нараховували сотні тисяч членів. Координування й стабільність їхньої роботи забезпечував союз кооперативних спілок «Центросоюз». Від ринкових несподіванок страхувала «Резервна спілка українських кооперативів». Кооперативне товариство «Центробанк» утворило Фонд господарської розбудови, що сприяв будівництву нових господарських потужностей. Кооперативний рух став самодостатнім.

Селянські кооперативні об'єднання налагодили експорт продукції за кордони Польщі. Так, «Маслосоюз» експортував олію до Чехословаччини й Австрії. Значних успіхів на європейському ринку досягнула молочарська кооперація.

Кооперативи орган ізовували курси з різних галузей рослинництва та тваринництва, агрономії й ветеринарії, освоєння нової техніки. Кожна з кооперативних спілок мала власні україномовні видання. При них діяли сільські крамниці, філії «Просвіти», бібліотеки, читальні, дитячі садки. Виникнувши заради економічного самозахисту, кооперативи поступово перетворилися на осередки національно-патріотичного виховання, формували навички громадського самоврядування. Отже, українська кооперація стала національною кооперацією.

Національна кооперація — система економічної самооборони дрібних і середніх господарів-українців, що, поборюючи урядові утиски й обмеження, працювала одночасно й на зміцнення української самосвідомості, набувала національних ознак.

3. Українські політичні партії та організації.

Користуючись матеріалом підручника стр. 159-161 заповнити таблицю за зразком:

Назва партії	**Дата створення**	**Керівники**	**Головні цілі та завдання**

У Польщі на 1925 р. існувало 12 українських політичних партій. Найбільшою і наймогутнішою серед українських політичних партій було **Українське народно-демократичне об'єднання (УНДО)**,у 1925 р. Лідерами були Д. Левицький, В. Мудрий, С. Баран, О. Луцький. УНДО виступало за конституційну демократію та незалежність України. Головним практичним завданням УНДО вважала захист економічних, політичних, національно-культурних прав українців. Під впливом УНДО перебувала значна частина українських фінансових, кооперативних та культурних закладів краю, у тому числі й найвпливовіша газета «Діло», яка по суті, стала його неофіційним органом.

Внаслідок об'єднання Русько-української радикальної партії з Українською партією соціалістів-революціонерів в 1926 році утворилася **Українська соціал-радикальна партія (УСРП)**., яка діяла на Волині. Її підтримували селяни, сільська інтелігенція. Радикали прагнули поєднати принцип демократичного соціалізму з ідеєю незалежності України. Її лідерами були Л. Бачинський і І. Макух. Ще однією соціалістичною партією була **Українська соціал-демократична партія**. У своїй діяльності вона спиралася на нечисленне українське робітництво. У 1924 р. УСДП була розпущена польською владою на підставі звинувачення в поширенні ідей комунізму; у 1929 р. вона відновила свою діяльність. Лідером партії став М. Ганкевич.

Ще однією впливовою політичною силою була **Комуністична партія Східної Галичини (КПЗУ)** й увійшла до Компартії Польщі. КПЗУ діяла підпільно; прагнула поєднати національні ідеї з ідеями комунізму. Вона спиралася переважно на найбідніші верстви суспільства. На чолі КПЗУ стояли Й. Клірик, Р. Кузьма.

Українські партії максимально намагалися використати легальні можливості впливу на формування державної внутрішньої політики. Із цією метою вони боролися за місця в польському парламенті: якщо в листопаді 1927 р. представництво українців у сеймі складалося з 25 послів і шести сенаторів, то в липні 1930 р. – із 50 послів і 14 сенаторів.

Поряд із легальними українськими партіями і підпільною діяльністю комуністів зростала ще одна сила, якій судилося стати провідником українського руху в 1930-1950-ті рр., - націоналістичний рух, що неухильно розвивався. Організаційні витоки були пов’язані з діяльністю **Української військової організації (УВО)**, створеної у Празі в 1920 р. групою старшин УСС та УГА на чолі з Є. Коновальцем. Головною метою УВО була Українська самостійна соборна держава, становлення якої мало здійснитися загальнонаціональним повстанням. Основним методом боротьби вважався терор проти представників окупаційної влади, установ. Терористичні акти УВО мали й пропагандистську мету: привернути увагу світової громадськості до тієї несправедливості, яка після Першої світової війни була вчинена щодо українців.

Ідеологічною основою націоналістичного руху стала ідеологія інтегрального націоналізму Д. Донцова.

Ідеї націоналізму, активно пропаговані Д. Донцовим, підтримували багато українців міжвоєнної доби, насамперед молодь. Перше націоналістичне об'єднання сформувалося в 1921 р. в таборі інтернованих бійців УГА в м. Ліберцях. Поступово число організацій збільшувалося. їхні члени висловлювалися за злиття в одне потужне утворення. Лідери УВО також усвідомлювали, що діяльність військових організацій — це лише складова націоналістичного руху. Утворення єдиної організації відбулося на Першому конгресі Організації українських націоналістів (ОУН), що проходив 28 січня — 3 лютого 1929 р. у м. Відні. Для керівництва організації конгрес обрав Провід українських націоналістів (ПУН). Головою Проводу став Євген Коновалець. Офіційним виданням ОУН був часопис «Розбудова нації». Його статті дають вичерпну відповідь про ідеологію ОУН.

За основу діяльності ОУН були взяті ідеї інтегрального, або чинного, націоналізму Д. Донцова. Український націоналізм не мав ознак шовінізму чи расизму. Члени ОУН розуміли поняття «націоналізм» як патріотизм — любов до Батьківщини, захист власного народу від колонізаторської політики загарбників. Інтегральний націоналізм не закликав до поневолення інших народів, а завжди зосереджувався на захисті власного народу, нації від колонізаторської політики загарбників. Програма ОУН головним завданням визначила відновлення незалежної Української держави.

Членами ОУН ставали люди різних поколінь і занять, але насамперед старшокласники, студенти Західної України та зарубіжжя. До їхнього числа належали: відомі поети Є. Маланюк, О. Ольжич, Б. Кравців, поетеса О. Теліга та багато інших. Напередодні Другої світової війни ОУН нараховувала майже 20 тис. членів. За будовою ОУН була централізованою, заснованою на жорсткій дисципліні. Вона не була партією парламентського типу — діяла в умовах глибокої конспірації, застосовувала непарламентські методи боротьби: демонстрації, страйки, бойкоти, саботаж. Використовувала й збройні методи: експропріації, диверсії, терористичні акти. Усього партією було вчинено 63 замахи. Найвідомішою акцією ОУН стало вбивство в червні 1934 р. міністра внутрішніх справ Польщі генерала Б. Перацького на знак помсти за пацифікацію 1930 р. У відповідь польський уряд деяких учасників акції — С. Бандеру, М. Лебедя, Я. Карпинця — засудив до смертної кари, яку пізніше замінив на довічне ув'язнення. Зростання популярності ОУН спонукало радянські спецслужби до вбивства в 1938 р. Є. Коновальця. Новим головою Проводу ОУН став полковник армії УНР А. Мельник.

Підсумки уроку

Після поразки визвольних змагань значна частина західноукраїнських земель увійшла до складу Польщі.

Політику польських правлячих кіл щодо українства можна оцінити як антиукраїнську.

Антиукраїнська політика зумовила розгортання потужного українського національно-визвольного руху, який був представлений як легальними, так і нелегальними організаціями. У міру зростання антиукраїнських акцій керівну роль у національно-визвольному русі перебирає потужна підпільна мережа ОУН.

Домашнє завдання.

1. Опрацювати конспект та §19-20 .
2. Написати опорний конспект уроку (включно визначення, таблиця)

Чекаю Ваші роботи !